

УДК 821.161.2-1-3.09:159.922.23:355.01
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-2-22>

Валерія МАТВИЄНКО,
 orcid.org/0000-0002-8907-2427
 аспірантка кафедри української мови і літератури
 Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
 (Суми, Україна) matviienkovaleriia@gmail.com

МАРКЕРИ ТІЛЕСНОСТІ У ЗБІРКАХ БОРИСА ГУМЕНЮКА «БЛОКПОСТ» ТА «ВІРШІ З ВІЙНИ»

Статтю присвячено аналізу художнього відображення тілесності у збірках про події війни на Донбасі Бориса Гуменюка. У творчості письменника тіло художньо відображається у трьох вимірах: біологічне тіло, внутрішня й зовнішня тілесність. Біологічне тіло репрезентоване пораним, скаліченим, мертвим тілом і тілом ворога, що їх письменник зображує на тлі натуралістичних картин поля бою. Закцентовано на трансформації тіла солдата з означника «живе, яке належить собі» на «живе / неживе, яке належить країні / смерті». Внутрішня тілесність у збірках «Вірші з війни» та «Блокпост» відображається за допомогою сукупності відчуттів людини: біль за долю країни; біль через втрату близької людини; біль, що відчують душі воїнів, які перебувають на межі життя та смерті; біль від вимушеного переїзду. Паралельно виведені персоналізовані неживі предмети та природа, що в умовах війни представлені як один із виявів тілесності. Виявлено, що тіло природи, як і тіло людини в збірках зазнає насильницьких деформацій. Зовнішня тілесність репрезентована ознаками (наявність зброї, запах пороху, крові, поява мозолей, втрата частин тіла), що вирізняють воїнів від інших героїв збірок. З'ясовано, що для письменника є важливим поєднання душевного і тілесного, свідомо пожертва власного тіла заради Батьківщини. Виявлено, що у воєнних збірках сакральне тіло найчастіше художньо представлено образами загиблих воїнів-ангелів і тілом жінки-Богородиці. Часто в текстах письменника антиподом сакрального тіла стає міфічне тіло, яке перебуває у площині нижнього, підземного антисвіту та асоціюється з байдужими до подій війни людьми. Окрему увагу звернено на час, який вимірюється тілесністю персонального досвіду, що передбачає погляд зсередини, ретельне сканування внутрішнього простору.

Ключові слова: тілесність, художній текст, персональний досвід, біль, сакральне тіло, міфологічне тіло.

Valeriia MATVIENKO,
 orcid.org/0000-0002-8907-2427
 Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language and Literature
 Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
 (Sumy, Ukraine) matviienkovaleriia@gmail.com

BODY MARKERS IN ASSEMBLIES BORYS HUMENYUK “BLOCKPOST” AND “POEMS FROM THE WAR”

The article is devoted to the analysis of the artistic reflection of the body in the collections about the events of the war in Donbass by Borys Humeniuk. In the work of the writer, the body is artistically reflected in three dimensions: the biological body, the inner and outer corporeality. The biological body is represented by a wounded, maimed, dead body and the body of the enemy, which the writer depicts against the background of naturalistic pictures of the battlefield. Emphasis is placed on the transformation of a soldier's body from “living that belongs to oneself” to “living / non-living that belongs to the country / death”. The inner corporeality in the collections “Poems from War” and “Blockpost” is reflected through a set of human feelings: pain for the fate of the country; pain due to the loss of a loved one; the pain felt by the souls of soldiers on the brink of life and death; pain from forced relocation. In parallel, personalized inanimate objects and nature are displayed, which in the conditions of war are presented as one of the manifestations of corporeality. It was found that the body of nature, as well as the human body in the collections undergoes violent deformations. The external corporeality is represented by the signs (presence of weapons, the smell of gunpowder, blood, the appearance of calluses, loss of body parts) that distinguish warriors from other heroes of the collections. It was found that it is important for a writer to combine mental and physical, conscious sacrifice of his own body for the sake of the Motherland. It was found that in military collections the sacred body is most often artistically represented by images of fallen angel soldiers and the body of the Virgin Mary. Often in the writer's texts the antithesis of the sacred body becomes a mythical body, which is in the plane of the lower, underground antiworld and is associated with people indifferent to the events of the war. Particular attention is paid to time, which is measured by the physicality of personal experience, which involves an inside look, a careful scan of the inner space.

Key words: corporeality, artistic text, personal experience, pain, sacred body, mythological body.

Постановка проблеми. Тіло – феномен буття, що фіксує існування людини у світі через сприйняття, просторовість, моторність, темпоральність. «Просторово-часовий континуум, система ціннісних орієнтирів, предметна сфера, стосунки між людьми визначаються та розуміються через усвідомлення я-тіла» (Деркачова, 2017: 183). Тіло відіграє вагомий роль і в художніх текстах: виступає гендерним маркером, сприяє усвідомленню власного «я» героя, експлікує його зв'язок зі світом тощо. У новітніх творах українських авторів, які художньо відображають події війни на сході України, вимальовується цілісна картина специфічного бачення проблеми тілесності – травмованої, спотвореної, деформованої, мертвої. Художня інтерпретація тілесності у збірках українського письменника-воїна Б. Гуменюка «Вірші з війни» та «Блокпост», яка ще не була об'єктом вивчення літературознавців, є ключем до розкриття авторського бачення війни на Донбасі.

Аналіз досліджень. Тілесність як один із ключових антропологічних складників була в центрі уваги таких науковців, як Ж. Дельоз (соціальне тіло), Р. Барт (тіло як текст), М. Мерло-Понті (тіло як буття-у-світі), Ю. Крістева (хора як вираз тілесності праматері) тощо. Соціокультурні виміри тілесності стають предметом вивчення в розвідках О. Гомілко, І. Кона, О. Мухи та ін. Важливе значення мають дослідження психологічного характеру (Д. Туркової, І. Корнієнка, Т. Василенко, Н. Чепеляєвої), пов'язані з проблемами тілесного досвіду, здатністю особистості оперувати тілесними переживаннями, формуванням образу фізичного «я» людини у структурі її самосвідомості тощо.

Тілесність як один із ключових чинників формування художньої картини світу, репрезентованих у текстах письменників, дедалі частіше стає предметом дослідження вітчизняних літературознавців. Так, Ф. Штейнбук у монографіях «Засади тілесного міметизму у текстових стратегіях постмодерністської літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття» (Штейнбук, 2007), «Конвергенція тілесних мікротопосів у сучасній світовій літературі» (Штейнбук, 2014) розглядає літературні твори у тілесно-міметичному аспекті, що «дозволяє брати до уваги тілесне підґрунтя духовного (художнього) досвіду та сягати нових смислів, які постають у ньому внаслідок дії механізму мімезису, що трансформує (переводить) тілесне буття в цей духовний (художній) досвід» (Штейнбук, 2008: 58). Аналіз тілесних модусів художнього самооприявнення постколоніальної травми в українській літературі здійснює Т. Гундорова (4). Генераційну парадигму репре-

зентації тілесності з позицій сексуальності та еротизму досліджує Н. Зборовська в монографії «Код української літератури» (8). Виявленню художньої своєрідності людської тілесності в романістиці ХХІ ст. присвячені дослідження О. Башкирової (Башкирова, 2018). Феномен тілесності як форма психологічного буття в художньому світі письменників представлений у розвідках О. Костенко (Костенко, 2017). Специфіка художньої репрезентації людського тіла в його сенсорно-чуттєвому аспекті на матеріалі модерної й постмодерної прози англійських письменників висвітлено в дослідженні І. Галуцьких (Галуцьких, 2013, 2014, 2015).

Війна на сході України стала викликом для письменників, котрі активно продукують тексти про трагічні події. Тому закономірною є поява літературознавчих праць про «ненормативне тіло війни» (С. Підпригора) у творах письменників. Особливості функціонування тілесної образності в сучасній українській військовій прозі С. Жадана, Б. Жолдака, В. Рафесенка аналізує Т. Мейзерська (Мейзерська, 2015); специфіку авторського моделювання потворно-прекрасного тіла війни у текстах Олафа Клеменсена досліджує С. Підпригора (Підпригора, 2016); художнє втілення тілесності та деструктивноеротично-танатологічної проєкції в контексті «свого» і «чужого» в новітній українській поезії Л. Якимчук, С. Жадана, Б. Гуменюка розглядає О. Деркачова (Деркачова, 2017).

У нашому дослідженні апелюємо до художньої тілесності як смислової й естетичної категорії, яка «постає як інтерпретація бачення тіла і усієї сфери тілесного в художньому творі або комплексі художніх творів, набуваючи переломлення відповідно до естетичного бачення автора твору, будучи продуктом естетично спрямованого мислення та культурно-історичного фону» (Галуцьких, 2014: 31). Художня тілесність є динамічною за своєю природою, тому здатна видозмінюватися відповідно до індивідуально-авторського осмислення дійсності як представника певної культури, нації, епохи тощо.

Мета статті – виявити й проаналізувати особливості художнього відображення тілесності у збірках про війну Бориса Гуменюка.

Виклад основного матеріалу. Феномен тілесності, як зауважує І. Галуцьких, «неможливо відокремити від соціокультурного контексту, в якому існує «людина тілесна», включення якої до соціокультурного простору спричиняє суттєві наслідки для її тіла, пов'язані з перетворенням біологічного феномена на соціокультурне явище. Це спричиняє модифікації тіла й зміни в сприйнятті та розумінні тіла й тілесності, що знаходить віддзеркалення

і в їх «охудожненому» вигляді, оскільки при-
таманна суспільству специфіка бачення світу
так чи інакше знаходить відображення в мистецтві,
одним із видів якого є художня література»
(Галуцьких, 2015: 129). Введення терміна «тілес-
ність» до літературознавчих студій дає змогу
«легітимізувати включення до сфери тілесного
ментального та чуттєво-емоційного досвіду <...>
а також такі феномени, як смерть, афект, хво-
роба та інші складники екзистенційного досвіду»
(Галуцьких, 2014: 130). Авторські стратегії худож-
нього оприявлення людської тілесності в тексті
сприяють віднайденню нових смислів буття героя
у площині художнього світу. Характер репрезен-
тації тілесності корелює з авторською художньою
парадигмою, покладеною в основу моделювання
картини світу, жанровими особливостями твору,
тому тілесний досвід перетворюється на поле
індивідуального пізнання й упорядкування світу.

Війна, пов'язані з нею травми, постійне від-
чуття екзистенційної межі життя і смерті у збір-
ках «Вірші з війни» та «Блокпост» Б. Гуменюка
постають як тілесно-психічні явища, художня
площина яких поєднує реалістичну й міфологічну
поетику. Текстуалізація тілесності виявляє її най-
різноманітніші смислові варіанти у творчості
письменника. Як відомо, тілесність існує у трьох
вимірах і конструюється на їхньому перетині:
біологічне тіло – тіло людини як організм, вну-
трішня тілесність – сукупність тілесних відчут-
тів людини, почуття «я» та зовнішня тілесність –
«тіло для інших», що сприймається оточенням,
завдяки чому людина включається в соціальні
зв'язки (Медведева, 38).

С. Підпригора акцентує на тому, що «люд-
ське тіло в парадигмі війни – тіло понівечене, зму-
чене, мертве, потворне, але й прекрасне, навіть
“сакральне”» (Підпригора, 2016: 197). Біоло-
гічне тіло у війсьній ліриці Б. Гуменюка репрезен-
тується на тлі жажливих, подекуди відразливих
натуралістичних описів: «...осколком пропороло
живіт / Надвоє як скальпелем рівненько / Він біг і
кишки просто вивалилися на землю / Намоталися
на ноги на берці» (Гуменюк, 2016: 129). Біль і
страждання пораненого тіла доповнює психоемо-
ційний стан воїна в момент відчуття наближення
смерті, яка порушує одвічне впорядкування Всес-
віту. Тому герой намагається повернути своє тіло
в простір «живих» («сів ще живий в агонії до
стіни приперся / Запахає кишки назад в черевну
порожнину» (Гуменюк, 2016: 129), де йому нале-
жить місце, співвіднесене з іншими елементами
світобудови. Момент агонії увиразнюється нату-
ралістичним описом простору – поля бою, котрий

насичений зоровими, образами «зораної снаря-
дами землі», «кривавих сліз», шматків людської
плоті, які «падають з неба до ніг», письменник
відверто її деталізує, удаючись до натуралізму.
Прикметно, що герої збірки, зазнаючи внутріш-
ніх трансформацій під впливом війни, починають
свідомо обирати шлях воїна (який на рівні колек-
тивного несвідомого «воскресає» та через «кров
загиблих воїнів / перетікає в жили») (Гуменюк,
2016: 253), шлях справедливості та боротьби.
Саме тому ліричний герой поезії «Центуріони»
в розмові з матір'ю доходить висновку: «Мені
здається наче я вам більше не належу / Я належу
війні» (Гуменюк, 2016: 165). Юнак починає іден-
тифікувати себе з бандерівцями – людьми, які вже
не належать життю, і «це їх свідомий триб». Пере-
творення тіла воїна з позиції «живе, яке належить
собі» в позицію «живе / неживе, яке належить
країні / смерті» є однією з умов існування героїв
збірок, усвідомлення себе і власної ідентичності.

Потракування біологічного тіла у збірках
Б. Гуменюка не можливе без урахування інтер-
претації тіла ворога, яке художньо відтворюється
в текстах через корпус відчуттів героя-наратора,
оскільки ворог в умовах сучасної війни доволі
умовний. Перебуваючи в окопі за двісті метрів
від свого ворога, протагоніст відчуває його при-
сутність, проте ані запахів, ані тактильні чи слу-
хові образи не фіксують перебування тіла супро-
тивника поруч: «Це і «сектор обстрілу / Он та
зельонка... у мене є сектор / От якби відстань була
трохи меншою / Як колись щоб я міг бачити його
очі / Чи принаймні докричатися до нього» (Гуме-
нюк, 2016: 120), і «зірка», яка «Зійшла над кущем
напроти нашого окопу / О пів на четверту ранку /
Вигулькнула нізвідки» (Гуменюк, 2016: 180). Проте
зустрічаємо в текстах Б. Гуменюка і чітко окрес-
лене тіло, яке письменник художньо відтворює
в натуралістичних картинах: «На цьому полі /
Під цим териконом / Лежать тіла... / Собаки не
встигають їх з'їдати / Круки не встигають викльо-
увати їм очі / Ми не встигаємо присипати їх
землею» (Гуменюк, 2016: 183), «Перетворився
(ворог) / На шмат тухлого м'яса / Бог від нього
відвернувся / Богів немає діла / Навіть диявола
на нього наплювати / Смердючий шмат протух-
лого м'яса / І більше ніхто / І більше ніхто» (Гуме-
нюк, 2016: 183). Зазначимо, що такі описи харак-
терні для зображення лише мертвого тіла ворога,
хоча Б. Гуменюк гуманно ставиться до нього.
Після смерті над тілом, як відомо, обов'язково
варто провести ритуальні дії: «Прокажи над ним
молитву / Скажи пробач брате», бо «Ти не вбивця /
Ти солдат... ти лицар / Не мародер і не кат» (Гуме-

нюк, 2016: 144). У шанобливому ставленні до тіла загиблих ворогів проявляється шляхетність українського воїна.

Внутрішня тілесність у текстах – це сукупність відчуттів людини, які передусім пов'язані з болем, що його відчувають усі герої збірок «Вірші з війни» та «Блокпост»: 1) біль за долю країни («Біль і лють / Поступово мій білий вірш міняється на лиці / Рядки беруться чорним від люти / Від образи *наливається кров'ю* / Вірш стає мокрим і солоним / як кінці хустки згорьованої матері» (Гуменюк, 2016: 135); 2) біль через утрату близької людини («Скам'яніла від горя жінка / Дивиться тепер на нього (свого чоловіка – В. М.) / Витесаного з каменю» (Гуменюк, 2016: 134); 3) біль, який відчувають душі воїнів, що перебувають на небі («Жити – боляче / У вас на землі усім так боляче! / Навіть звідси видно як вам боляче / Усе ваше життя – / Біль біль біль» (Гуменюк, 2016: 152); 4) біль від вимушеного переїзду («Хто навчив тебе (жінку – кримську татарку, українку – В. М.) так тихо *плакати* / Як у серпні плаче за *дощем* / Розпечена земля Таврії? / Чому *вени* на твоїх руках / Подібні на *потоки застиглої магми?*») (Гуменюк, 2016: 264). Як бачимо з наведених фрагментів, письменник використовує символи крові (налите кров'ю обличчя, вени, потоки застиглої магми) та сліз (якими просочені кінці хустки матері, якими тужить за рідним будинком жінка), що у віруванні давніх слов'ян уособлювали смерть, горе, страждання. Значення слів-символів увиразнюють больові відчуття героїв збірок, загострюють персональну чуттєвість, яка, за О. Гомілко, є основною онтологічною властивістю тіла людини. Внутрішня тілесність героїв фіксує їхню присутність у художньому тексті через біль, трансформуючись в особистісний травматичний досвід.

Як слушно зауважує С. Підпригора, «саме зображення та відчуття зміненого війною тіла людини, природи, техніки складають ненормативне «тіло» війни» (Підпригора, 2016: 201). Персоніфікація природи та неживих предметів у художньому тексті Б. Гуменюка зображується як один із виявів тілесності, доповнюючи й уточнюючи її новими смислами.

Герой-наратор в умовах війни наділений пантеїстичною здатністю бачити і відчувати все, що його оточує, як живе, тобто таке, що має тіло: «Вірші бачили, як вмирили дерева, / Які вже ніколи не будуть вмирати стоячи / Які не добігли до зими через заміновану осінь / Які вже ніколи не доростуть до природньої смерті», «Вірші бачили, як вмирили тварини, / Як поранені кішки й

собаки / Волочили по дорогах свої кишки» (Гуменюк, 2016: 22). Як відомо, українцям притаманне відчуття гармонії, органічності світу, вони підсвідомо відчувають спорідненість із довкіллям (про що свідчать дослідження Д. Чижевського, В. Яніва, І. Мірчука). Однак у просторі війни як території смерті й болю тіло природи зазнає насильницьких деформацій, спотворюючись, стаючи змученим, скаліченим, мертвим. Подібно до людей, неживі предмети в літературно-художньому тексті також наділені здатністю відчувати біль та виявляти емоції: «Хата спершу навіть не зрозуміла що сталося / Тихо зойкнула / І так само тихо заплакала» (Гуменюк, 2016: 221), «Чи ти думаєш якщо я автомат / То у мене немає серця... / Рвеш собі й мені душу» (Гуменюк, 2016: 138). Персоніфіковані хата й автомат яскраво ілюструють найбільочіші метаморфози в житті героїв. Акцентування саме на цих обрах зумовлене глибоким смисловим зв'язком між ними, оскільки асоціативний ряд «руйнація хати – втрата ідентичності – втрата державності» (втрата свого тіла) корелює й стає можливим завдяки «*появі автомата – збереження себе – спосіб захисту від інших*» (віднадження свого тіла).

Почасти в текстах збірок письменника зустрічаємо тіло, принесене в жертву країні заради збереження нації, держави, країни. Скажімо, ліричний герой поезії «Що ти маєш на увазі командире...» у стані найвищої психічної та фізичної напруги готовий віддати «своїй любій країні» ноги, очі, своє життя. Проте в цьому сповненому болю й відчаю монолозі воїна немає місця для пафосу, бо це війна, і він мусить залишити собі руки, «Щоб тримати автомат лежачи в окопі / Щоб кидати гранати / Щоб зняти слухавку і викликати вогонь на себе / Щоб пригорнути власних дітей» (Гуменюк, 2016: 169), і вуха, «Щоб чути з якого боку лунають постріли / Щоб чути його кроки / Щоб встигнути підготувати гранати / І підірватися разом з ним» (Гуменюк, 2016: 169). Усвідомлена жертвність свого тіла є даниною війні, що створює свої правила та закони.

Зовнішня тілесність найчастіше репрезентована певними ознаками, які вирізняють воїна від звичайного пристосуванця-обивателя: «Ти пахнеш порохом / Твої руки обличчя волосся одяг взуття / скільки не вмивай не пери – пахнуть порохом / Вони пахнуть війною / ти пахнеш війною» (Гуменюк, 2016: 113). Акцент на запахових образах не тільки майстерно візуалізує в уяві реципієнта образ війни, а й деталізує чуттєвий світ героїв. Як слушно зазначає І. Галуцьких, «включення людини до певного соціокультурного

соціуму спричинює суттєві наслідки для її тіла, пов'язані з перетворенням біологічного феномена на соціокультурне явище, яке набуває додатково до своїх природно заданих атрибутів властивості та характеристики, породжувані соціальним та культурним впливом» (Галуцьких, 2014: 36). Людина, яка ніколи навіть не тримала зброї, тепер «має клопіт з автоматом / Який потребує уваги і обидвох рук» (Гуменюк, 2016: 105). Автор-наратор глибоко відчуває всі метаморфози, які сталися з українцем під час війни. Абсурдність спричинених бойовими діями змін яскраво простежуємо в описі рук юного бійця: «Посічені з обламаними нігтями з болючими занозами з мозолями / Які від зброї з'являються не там де це буває зазвичай / Від лопати чи граблів» (Гуменюк, 2016: 113), бо війна змусила українця перетворитися на воїна й стати на захист своєї країни.

Аналіз виявів зовнішньої тілесності в текстах про війну Б. Гуменюка доповнюється специфікою художнього відображення топосу міста, що містить різні форми тілесності: саму людину й зовнішню тілесність (житло) (Гурін). Показовою є мініатюра «Місто нагадує великий автобус», яка є середньою просторовою схемою життя героїв. Так, соціум письменник порівнює з «двоповерховим екскурсійним автобусом» – безтурботним світом байдужих людей, де на першому поверсі «їдуть статечні городяни: польська, німецька, гебрійська, російська, з середини української пролуплюються на світ у вишиванках» та «з презирством дивляться на всіх» (Гуменюк, 2015: 94). На другому поверсі – «наша молодь, наша юнь, наша надія, усе це задля них, регочуть, співають, списуються в контакт, доїдають мамині книдлики, ні про що мріють, ні про що фоткаються» (Гуменюк, 2015: 95). Місто-автобус – це концентричне місто (визначення Ю. Лотмана), яке тягнеться до замкненості простору, що має початок, але не має кінця, так зване вічне місто (пасажери згодом заміняться на інших, проте автобус внутрішньо залишиться статичним). Герметичний простір транспорту зосереджує в собі травми тоталітарного минулого. Якщо в героя-наратора відбулася переоцінка й реінтерпретація травмованого досвіду, то пасажери автобуса «ні про що мріють, ні про що фоткаються, попереду – ціле життя! Всі щасливі, у всіх чудове майбутнє» (Гуменюк, 2015: 95). Промовистим є образ пластмасової ляльки Ісуса Христа, якому жінка випадково відірвала руку, що асоціюється з релігійною штучністю сучасного суспільства, байдужим ставленням до війни та долі своєї країни.

Проте у фіналі мініатюри постає картина іншого світу, що різко відрізняється від попе-

реднього: «Тим часом із гори із-зі повороту вже мчить військовий камаз на чорних номерах на повній швидкості, завантажений бетонними плитами, у водія вибухом відірвало обидві ноги, авто без гальм. Голова загиблого солдата схилилася на кермо, клаксони ревуть, наче ієрихонські труби» (Гуменюк, 2015: 95). Письменник зобразив два паралельні простори свідомості: тих, кого війна зачепила безпосередньо, і тих, про проживає своє життя, як і до війни. Герой-наратор ніби споглядає все згори, моделюючи у свідомості особливе бачення світу, яке, за М. Мерло-Понті, характеризується як «не один із модусів мислення чи наявного буття «для себе»: це дана нам здатність бути поза собою, зсередини брати участь у артикуляції Буття» (Мерло-Понті, 2001: 258). Художня репрезентація тілесності у збірках «Блокпост» і «Вірші війни» набуває онтологічного виміру.

Тілесність у текстах про війну Б. Гуменюка доповнюється художнім відображенням часу, який вимірюється тілесністю персонального досвіду, а це передбачає погляд зсередини, ретельне сканування внутрішнього простору, що фіксує найменші відчуття в тілі як роботу часу: «Час на війні – це щось таке, що йде зовсім по-іншому... тому що вимірюється життям твоїх товаришів... зрештою...твоїм власним життям» (Гуменюк, 2015: 37). Як бачимо, тут ідеться про оптику бачення: погляд, гранично відмінний від побутового досвіду, який підноситься над трагізмом проминання окремого, оскільки час «не любить легковажного поводження з ним», на війні «легше врізати і віддати пальця», ніж «вкряяти свого часу» (Гуменюк, 2015: 37). Час, як і дійсність, у жорстких умовах війни ущільнюється, спотворюється, деформується.

У збірках художньо репрезентується й сакральне тіло, яке найчастіше асоціюється з образами загиблих воїнів-ангелів (Вірші «Жодного сну за усю війну», «Може б ти не йшов сину», «Сорок днів не писалися вірші», «Я вчора вмер»). Існування в текстовому просторі двох світів (земного і небесного) надає реципієнтові шанс на справедливість, адже Бог не покидає воїнів після смерті, а забирає їх до себе. Письменник продовжує літературну традицію попередників, оснований на реактуалізації образу Богородиці. Б. Гуменюк ідентифікує тіло жінки з тілом Богородиці: «А ви правильно робите, коли молитесь на жінку з дитиною / Взагалі це мало не єдине що ви робите правильно / От тільки молитися треба кожній жінці з дитиною / Не лише одній» (Гуменюк, 2016: 152). У своїх текстах про війну письменник художньо відтворює образ Божої Матері не тільки

у його типових канонічних ознаках заступниці, охоронниці, берегині роду та духовних, моральних цінностей, яка споглядає на героїв із ікон. Б. Гуменюк вводить у художній простір збірок Богородицю, котра має риси живої жінки-матері, що переживає муки і страждання героїв (синів, чоловіків) як свої власні.

У текстах письменника антиподом сакрального тіла стає міфічне тіло, яке знаходиться у площині нижнього, підземного антисвіту та асоціюється з байдужими до подій війни людьми: «...вистрибує вогняний пес / Із самого пекла / З вогненною жерстю вогненними очима / І вогненними зубами» (Гуменюк, 2016: 137). Міфічне тіло репрезентуване й образом чорта – фантастичної істоти, яка в демонологічних уявленнях давніх слов'ян уособлювала нечисту силу: «Сижу я собі в пекла на нижній полке... / Кругом все горить... / А тут приходить чорт» (Гуменюк, 2016: 138). Якщо після смерті воїни-герої потрапляють на небо і стають ангелами, то філістери опиняються в пеклі, а чорт стає їхнім провідником. Земний і небесний простір доповнюється простором пекла, створюю-

ючи вертикаль міфологічного світосприйняття Б. Гуменюка.

Висновки. Тілесність у збірках сучасного українського письменника Б. Гуменюка «Вірші з війни» та «Блокпост» репрезентована в різних смислових вимірах. Біологічне тіло представлено тілом воїна, що доповнюється яскравими натуралістичними картинками війни, а також реальним та умовним тілом ворога, до яких письменник-воїн проявляє гуманність. Внутрішня тілесність найчастіше пов'язана з болем героїв, їхнім емоційно-психічним станом, передчуттям наближення смерті. Автор наділяє тілесністю живу й неживу природу, тому почасти в текстах збірок з'являються персоніфіковані образи землі, дерев, будинків, військової зброї, які здатні відчувати біль та емоції. За допомогою зовнішньої тілесності герої збірок відрізняють себе від антигероїв. Антиподи сакрального (тіло матері, воїна-ангела) та міфічного (тіло чорта, вогняного пса) тіл, як засвідчує текст збірок Б. Гуменюка, продукують нові смисли художньої репрезентації тілесності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башкирова О. Тілесність як експеримент і перформанс у романі Олега Полякова «Рабіні й друзі пані Векли». *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2018. № 2. С. 16–26.
2. Галуцьких І. Сенсорно-чуттєве тіло та його художня репрезентація в образно-наративній структурі англійської літератури модернізму й постмодернізму. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 3. С. 128–134.
3. Галуцьких І. А. Семантико-когнітивні аспекти образної інтерпретації тіла під владою в англійській художній прозі постмодернізму (на матеріалі тексту роману Дж. Фаулза «The Collector»). *Записки з романо-германської філології*. 2014. Вип. 1 (32). С. 35–48.
4. Галуцьких І. А. Художня тілесність як концепт. *Нова філологія*. 2014. № 66. С. 61–65.
5. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодернізм: монографія. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Критика, 2013. 344 с.
6. Гуменюк Б. *Вірші з війни: поезії*. Київ: Ярославів Вал, 2015. 136 с.
7. Гуменюк Б. *Блокпост: Вірші. Новели. Публіцистика*. Київ: Академія, 2016. 336 с.
8. Гурін С. Образ города в культуре: метафизические и мистические аспекты. URL: <http://topos.ru/article>.
9. Деркачова О. (Не)війна як маркер «свого» і «чужого» в новітній українській поезії. *Слово і час*. 2017. № 7. С. 17–30.
10. Деркачова О. С. Репрезентація тілесності у творчості Богдана Томенчука (на матеріалі збірки «Постаті. Силуети»). *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2017-2018. № 4-3. С. 181–197.
11. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: монографія. Київ: Академвидав, 2006. 504 с.
12. Костенко О. Феномен тілесності як форма психологічного буття в художньому світі В. Винниченка. *Наш український дім. Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори*. 2017. № 2. С. 31–36.
13. Маланок М. С. Концепт тілесності у лінгвокультурологічній парадигмі. *Львівський філологічний часопис*. 2017. № 2. С. 55–58.
14. Медведева Н. С. Проблема співвідношення тілесності і соціальності в людині і суспільстві: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Київ, 2005.
15. Мейзерська Т. С. Тіло війни і межі художності. *Сучасні літературознавчі студії*. 2015. Вип. 12. С. 125–130.
16. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття. Київ: Український Центр духовної культури, 2001. 552 с.
17. Підопригора С. Потворно-прекрасне «тіло» війни у збірці прозових мініатюр «Літо-АТО» Олафа Клеменсена. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)*. 2016. № 1 (17). С. 197–202.
18. Штейнбук Ф. М. Засади тілесного міметизму у текстових стратегіях постмодерністської літератури кінця XX – початку XXI століття. Київ: Педагогічна преса, 2007. 292 с.
19. Штейнбук Ф. Конвергенція тілесних мікропопсів у сучасній світовій літературі. Київ: ВД Дмитра Бураго, 2014. 258 с.
20. Штейнбук Ф. Тілесно-міметичний метод аналізу художніх творів: суперечлива апологія. *Слово і час*. 2008. № 12. С. 56–66.

REFERENCES

1. Bashkyrova O. Tilesnist yak eksperyment i performans u romani Oleha Poliakova «Rabyni y druzi pani Vekly» [Corporeality as an experiment and performance in Oleg Polyakov's novel «Slaves and friends of Mrs. Vekla»]. Synopsys: text, context, media. 2018. № 2. pp. 16–26 [in Ukrainian].
2. Halutsykh I. Sensorno-chuttieve tilo ta yoho khudozhnia reprezentatsiia v obrazno-naratyvniyi strukturi anhliiskoi literatury modernizmu y postmodernizmu [The sensual body and its artistic representation in the figurative and narrative structure of English literature of modernism and postmodernism]. Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Eastern European National University. 2015. № 3. pp. 128–134 [in Ukrainian].
3. Halutsykh I. A. Semantyko-kohnityvni aspekty obraznoi interpretatsii tila pid vladoiu v anhliiskii khudozhnii prozi postmodernizmu (na materialy tekstu romanu Dzh. Faulza «The Collector») [Semantic-cognitive aspects of figurative interpretation of the body under power in the English fiction of postmodernism (based on the text of J. Fowles's novel "The Collector")]. Notes on Romano-Germanic philology. 2014. №. 1 (32). pp. 35-48 [in Ukrainian].
4. Halutsykh I. A. Khudozhnia tilesnist yak kontsept [Artistic corporeality as a concept]. New philology. 2014. № 66. pp. 61–65 [in Ukrainian].
5. Hundorova T. Pislachornobylyska biblioteka: Ukrainskyi literaturnyi postmodernizm: monohrafiia [Post-Chernobyl Library: Ukrainian literary postmodernism: monograph]. Vyd. 2-he, vypr. i dopov. Kyiv : Krytyka, 2013. 344 p [in Ukrainian].
6. Humeniuk B. Virshi z viiny: poezii [Poems from the war: poetry]. Kyiv : Yaroslaviv Val, 2015. 136 p [in Ukrainian].
7. Humeniuk B. Blokpost : Virshi. Novely. Publitsystyka [Checkpoint: Poems. Novels. Journalism]. Kyiv : Akademiia, 2016. 336 p [in Ukrainian].
8. Hurin S. Obraz horoda v kulture : metafyzicheskye y mystycheskye aspektu [The image of the city in culture: metaphysical and mystical aspects.]. URL : <http://topos.ru/article> [in Russian].
9. Derkachova O. (Ne)viina yak marker «svoho» i «chuzhoho» v novitnii yeukrainskii poezii [(Not)war as a marker of «one's own» and «foreign's» in modern European poetry]. Slovo i Chas. 2017. № 7. pp. 17-30 [in Ukrainian].
10. Derkachova O. S. Reprezentatsiia tilesnosti u tvorchosti Bohdana Tomenchuka (na materialy zbirkyy «Postati. Syluety») [Representation of corporeality in the works of Bohdan Tomenchuk (on the material of the collection «Figures. Silhouettes»)]. Prykarpattya Bulletin of NTSh. Word. 2017-2018. № 4-3. pp. 181-197 [in Ukrainian].
11. Zborovska N. Kod ukrainskoi literatury: Proekt psykhoistorii novitnoi ukrainskoi literatury : monohrafiia [Code of Ukrainian literature: Project of psychohistory of modern Ukrainian literature: monograph]. Kyiv : Akademydav, 2006. 504 p. [in Ukrainian].
12. Kostenko O. Fenomen tilesnosti yak forma psykhologichnoho buttia v khudozhnomu sviti V. Vynnychenka [The phenomenon of corporeality as a form of psychological existence in the artistic world of V. Vynnychenko]. Popular science magazine for teachers of Ukrainian and the diaspora. 2017. №. pp. 31-36 [in Ukrainian].
13. Malaniuk M. S. Kontsept tilesnosti u lnhvokulturolohichnii paradymy [The concept of corporeality in the linguocultural paradigm]. Lviv Philological Journal. 2017. № 2. pp. 55–58 [in Ukrainian].
14. Medvedieva N. S. Problema spivvidnoshennia tilesnosti i sotsialnosti v liudyni i suspilstvi [The problem of the ratio of corporeality and sociality in man and society] : author. dis. for science. degree of Cand. philos. Science 09.00.03. Kyiv, 2005 [in Ukrainian].
15. Meizerska T. S. Tilo viiny i mezhi khudozhnosti. Suchasni literaturoznavchi studii [The body of war and the limits of art. Modern literary studies]. 2015. Vip. 12. pp. 125-130 [in Ukrainian].
16. Merlo-Ponti M. Fenomenolohiia spryiniattia [Phenomenology of perception]. Kyiv : Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury, 2001. 552 p [in Ukrainian].
17. Pidopryhora S. Potvorno-prekrasne «tilo» viiny u zbirtsi prozovykh miniatur «Lito-ATO» Olafa Klemensena [Ugly-beautiful «body» of war in the collection of prose miniatures «Summer-ATO» by Olaf Clemensen]. Scientific Bulletin of MNU named after V. O. Sukhomlinsky. Philological sciences (literary studies). 2016. № 1 (17). pp. 197-202 [in Ukrainian].
18. Shteinbuk. F. M. Zasady tilesnoho mimetyzmu u tekstovykh stratehiakh postmodernistskoi literatury kintsia XX – pochatku XXI stolittia [Principles of bodily mimeticism in textual strategies of postmodernist literature of the end of the XX - beginning of the XXI century]. Kyiv : Pedagogichna presa, 2007. 292 p [in Ukrainian].
19. Shteinbuk F. Konverhentsiia tilesnykh mikrotoposiv u suchasniyi svitovii literaturi [Convergence of corporeal microtopos in modern world literature]. Kyiv: VD Dmytro Burago, 2014. 258 p [in Ukrainian].
20. Shteinbuk F. Tilesno-mimetychnyi metod analizu khudozhnikh tvoriv: superechlyva apolohiia [Body-mimetic method of analysis of works of art: contradictory apology]. Slovo i chas. 2008. № 12. pp. 56-66 [in Ukrainian].